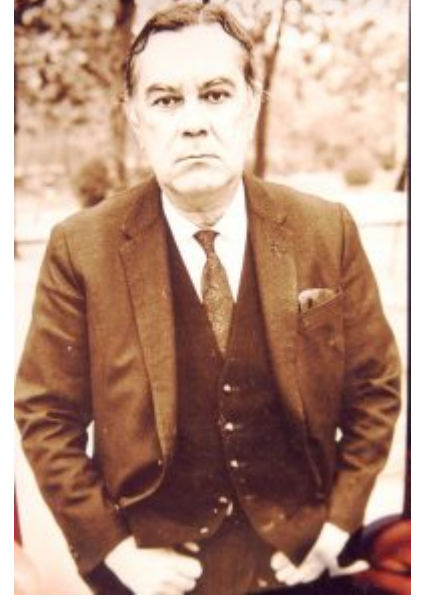

Sabahattin Kudret Aksal (1920-1993)

Öykü, deneme, oyun yazarı, eleştirmen ve şair. Aynı zamanda öğretmen ve yönetici. Türkiye Cumhuriyeti'nin yetiştirdiği çok yönlü sanatçılardan biri olan Sabahattin Kudret Aksal, 25 Mart 1920 (*Rumî: 25 Mart 1336*) Perşembe günü İstanbul, Beşiktaş'ta doğmuştur.

Asıl adı Sabahattin'dir. Nüfus cüzdanı başta olmak üzere resmî belge ve yazışmalarda yalnızca Sabahattin adına rastlanırken yazınsal ürünlerinde Sabahattin Kudret adını tercih etmiştir. Kudret adının yanı sıra sanatçının diğer bir takma adı Maruf Bağa'dır. 1940 yılında yalnızca iki sayı yayımlanabilen Sokak dergisindeki yazılarında kullanılan bu isme daha sonraki yayımlarda rastlanmaz.

Babası, Harbiye Nezareti mümeyyizlerinden Saadettin Bey'dir. Ailesiyle birlikte Manastır'dan İstanbul'a ziyaret için gelen Saadettin Bey, Balkan Savaşı'nın patlak vermesiyle Manastır'a geri dönemez ve zorunlu olarak İstanbul'a yerleşir. İlk eşinin veremden vefatı üzerine kendisi gibi Rumeli göçmeni olan Asiye Hanım ile evlenir. Bu evliliklerinden Sabahattin dünyaya gelir. Sabahattin, henüz üç aylık bebekken Saadettin Bey hastalanır ve hayata gözlerini yumar. Eşi Asiye Hanım, bunun üzerine yetim kalan oğlu ile birlikte baba ocağına döner. Kısa bir süre sonra da küçük Sabahattin, annesinin onayı ile çocukları olmayan teyzesi Sabriye Hanım ve eniştesi Mehmet Cemal'in himayesine verilir. Aksal soyadı eniştesine aittir, baba olarak görülen eniştesinden alınmadır.

Sabahattin Kudret Aksal

Sınırlar açılır açılmaz 1924 yılında ailesiyle birlikte ata toprağı Manastır'a giden Sabahattin Kudret, burada iki yıl kalmış ancak ilkokul eğitimi için 1926 yılında İstanbul'a geri dönmüştür. Manastır'da bir iki gün devam ettiği okul dikkate alınmazsa ilkokula Şark İdadisinde (Akaretler, Beşiktaş, İstanbul) başladığını söyleyebiliriz. Adı, sonraları Otuz Sekizinci İlkokul olarak değiştirilen bu okuldaki eğitim-öğretim yılında mezun olur (Cumhuriyet'in ilk açılan okullarına Cumhuriyet'in birinci okulu, Cumhuriyet'in ikinci okulu anlamlarında sıra ile isim verilmekteydi. Bu uygulama 1949 yılına kadar devam etti). Ortaokula devam etmek üzere Işık Lisesine kaydolan Aksal, aynı okulun lise bölümünden 1937 yılında mezun olur. Bugün Feyziye Mektepleri adı altında faaliyet gösteren bu okulda, Hilmi Ziya Ülken (1901-1974), Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962) gibi ülkenin en tanınmış, sahasında belli bir birikimi ve yetkinliği olan öğretmenlerden dersler alır.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde bir yıl öğrenim görür. Öğretmeni Hilmi Ziya Ülken'in İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünde dersler vermesi nedeniyle, dikkati ve isteği bu bölüme yönelir. 1938-1939 eğitim-öğretim yılında başladığı Felsefe eğitimini 1943'te tamamlar. Aynı yıl, lisede ve üniversitede birlikte öğrenim gördükleri Fatma Münire Hanım ile evlenir. Yaklaşık elli yıl süren evliliklerinde hiç çocukları olmaz.

Daha üniversite öğrencisiyken 1941-1942 eğitim-öğretim yılında, Üsküdar Üçüncü Ortaokulunda (Bu okulun adı Emekli Sandığınının 20-163-63 numaralı Sabahattin Aksal için düzenlediği hizmet belgesinde Üsküdar Üçüncü Ortaokulu olarak geçmektedir.) Türkçe yardımcı öğretmenliği görevine başlar. Ünlü Türk ressam ve şairi Metin Eloğlu'nun öğrencileri

arasında bulunduğu bu okulda altı yıl görev yapar. Bir yandan da Boğaziçi, İstiklal ve kendisinin mezun olduğu Işık Lisesi gibi özel okullarda felsefe grubu öğretmenliğine devam eder.

Askerlik görevini devamlı ötelemek zorunda kalan Aksal, otuz sekiz yaşına geldiğinde bu görevini tamamlamak ister. Ankara Etimesgut'a yedek subay olarak görevlendirilmesi, Anadolu'yu ilk defa görmesine ve tanınmasına vesile olur. Anadolu Yolculuğu, Etimesgut Şiiri, Sincanköy, Anadolu Yaylası gibi bazı şiirlerinde nakliye subaylığı günlerinin yansımalarını bulmak mümkündür.

Anadolu'ya duyduğu hayranlık ve sevgisini birçok şiirinde dile getiren Sabahattin Kudret Aksal bir yandan çok sevdiği İstanbul'dan, öte yandan sanat ve yazın çevrelerinden ayrılmak istemediği için askerlik dönüşü öğretmenliği bırakır. 1949'dan 1970'e kadar, Çalışma Bakanlığı İstanbul Bölge Çalışma Müdürlüğünde Çalışma Müfettiş Yardımcısı, yine aynı yerde İş Müfettişi, İstanbul Belediyesi bünyesinde Müfettiş, Teftiş Heyeti Üyesi, Konservatuvar Müdürü, Şehir Tiyatroları Müdürü, Şehir Operası Sanat Yönetmeni, Yazı İşleri Müdürü, Sanat Müşaviri gibi çok çeşitli görevlerde bulunduktan sonra İstanbul Belediye Konservatuvarı Tiyatro Bölümü Psikoloji-Estetik Öğretmenliğine başlar. Emekliliğine kadar da bu görevini sürdürür. Türkçe öğretmeni olarak başladığı memuriyetini, yine öğretmen olarak yaklaşık otuz altı yıl sonra tamamlar.

1977 yılında emekliye ayrıldıktan sonra, yaklaşık dört yıl herhangi bir görevde bulunmaz. Ancak Prof. Dr. Safa Ş. Erkün'ün ısrarları neticesinde, 1980-1981 eğitim öğretim yılında Güzel Sanatlar Akademisi Ahmet Haşim Kürsüsünde estetik ve psikoloji dersleri verir. O günlerde baş gösteren sağlık sorunları yüzünden bu son görevini de bırakmak zorunda kalır. Bundan sonra da herhangi bir işte çalışmaz. Yetmiş üç yaşındayken 19 Nisan 1993'te İstanbul'da vefat eder.

Cahit Sıtkı'nın yaptığı seçimle ilk şiiri *Biri Var*, Varlık dergisinin 1 Ağustos 1938 tarihli 122. sayısında, ilk öyküsü *Dolmuş* Küllük dergisinin Eylül 1940 sayısında yayımlanır. Üniversite ikinci sınıf öğrencisiyken yirmi yaşında yayımladığı bu çalışmalar dışında değişik dergi ve gazetelerde başka edebî ürünler yayımlasa da 1944 yılına kadar yazı kadrosunda yer aldığı süreli yayına rastlanmaz. Köşe yazarlığına yirmi dört yaşındayken Vakıf gazetesinde başlar. Yazarlar kadrosunda yer aldığı bu ilk gazeteden sonra Vatan (1954), Türk Sesi (1954), Yeni İstanbul (1955) gazetelerinde düzenli olarak eleştiri yazıları yazar. Gazetelerde eleştiri ve deneme yazarlığı yaparken bir yandan Varlık (1954-1960) Milliyet Sanat (1974-1978) gibi dergilerde şiir ve öyküleri yayımlanır. Servet-i Fünun, İnsan (1938), Yeditepe (1950), Türk Dili (1951), Yenilik (1952), Dost (1957), Papirüs (1960), Soyut (1965), Milliyet Sanat (1972), Düşün (1978), Yazko Edebiyat (1980), Gösteri (1980), Sanat Olayı (1981), Adam Sanat (1985), Argos (1988) dergileri şiir ve öykülerinin yayımlandığı seksen üzerindeki dergi içerisinde ilk sıralarda yer alır.

Aksal'ın şiirleri iki döneme ayrılır. İlk dönem şiirleri çok açık biçimde Garip Şiiri etkisindedir. Şarkılı Kahve (1944) ve Gün Işığı (1954) adlı ilk iki şiir kitabında bir araya gelen bu şiirlerde Orhan Veli, Melih Cevdet, Oktay Rifat duyarlılığını görmek mümkün olduğu gibi; Cahit Sıtkı, Cahit Külebi, Ahmet Muhip ve Behçet Necatigil etkisi yadsınamaz bir gerçektir.

Bu ilk şiirlerinde daha çok; bireysel aşk, mutluluk, yaşama sevinci, avarelik, uzak diyarlara göç ve kaçış gibi izlekler ön plândadır. Bu şiirler 'ben'e yaslanmış, bireyin sıradan ve olağan yaşamından beslenen şiirlerdir. 'Ben'in sosyal hayat sorgulamalarını veya içinde bulunduğu sosyal grubun mücadelelerini bu şiirlerde yakalamak güç olmakla birlikte, onun ilk dönem şiirlerinin merkez kişisinin 'küçük insan' olduğunu düşünmek mümkündür. Sevdaları, umutları, özlemleri,

hayalleri, tutkuları, öfkeleri, iş hayatları ile kısacası her yönüyle, küçük bir dünyaya ait olduğunu bildiğimiz bu küçük insan, iyi veya kötü bir şekilde dünü yaşamış, yarını için asla kavga etmeyen, yaşadığı 'an'ı oldukça önemseyen bir kişiliğe sahiptir.

1962 yılında yayımlanan Duru Gök'le birlikte ilk dönem şiirlerinden bir kopuş görülür. Garip Şiiri ve dönemi etkisinden uzaklaştığını gösteren doğa-birey, zaman, ölüm gibi izleklerin ağırlıklı olarak işlendiği bu ikinci dönem şiirlerinde felsefi sorgulamalar, ussal yaklaşımlar çok daha fazla öne çıkar. Bu kitabı ile birlikte şair, kendi şiirsel söylemini bulmuş olur.

Aslında şiirinde yer bulmuş bu izleksel dokuları birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Hepsinde belli bir yaşam düşüncesinin ve yaşamı algılayış biçiminin etkisi vardır. Bu algının temelini de yaşama sevinci oluşturur. Günün ilk ışığıyla beraber ruhu kaplayan sevinç, doğayla baş başa geçirilecek bir günü müjdeler. Böyle bir sevincin verdiği sarhoşlukla bazen avare olunur. Dur durak bilmeyen zamanın akşama yaslanmasıyla yalnızlık ve karamsarlığa kapılan şair, bunalımlı ruh haliyle çocukluğa sığınır. Hiç olmazsa, bilinmeyen, tanınmayan gzetik diyarlara göç etmeyi arzular. Bu durum dünün yaşanmışlığına aldırmanın, 'an'ı bütün güzelliği ile yaşamayı hedefleyen, yarını umutla bekleyen bir duyumsamadır.

Sabahattin Kudret Aksal'ın şiirlerinde en yoğun biçimde işlenen diğer bir izlek "doğa"dır. O, doğayı sanatçı algılayışı ile yeniden düzenlemek ve bizlere duyurmak için âdeta şiir yazar. Onun şiirlerinde doğa ve birey ilişkisi olağan görünümünden öte, gizemli yönlerin sezgisine yöneliktir. Bizim için olağanlık, sıradanlık, onun için yadsınamayacak, hatta minimize edilemeyecek bir olgudur. Doğa içerikli şiirlerinde görülen bu yaklaşımın düşsel olmaktan çok, kurgusal veya imgesel bir karakter taşıdığı söylenebilir. Sanatçının doğayı bulduğu gibi değil olması gerektiği gibi algılama özelliği, onu Ahmet Muhip'e yaklaştırır.

"Yediğimiz bir dilim ekmek gibi / Yaşadığımız bir dilim zaman" ve "Geçmişle gelecek arasında sürekli bir akış" ifadeleriyle açıklanmaya çalışılan "zaman", Aksal'ın şiirlerine bilinmezlik ve trajik boyutlarıyla girmiştir. Zamanın "ussal doğrultuda kısa bir açıklamasını yapmak" istediğini zaman izlekli şiirlerinde dile getiren Aksal, "mavimsi", "eski", "sülük", "değirmen" nitelendirmeleriyle sunduğu zamanı, daha çok trajik boyutuyla işler. Ona göre zaman, insanoğluna ait her değeri eritmekte ve hatta yok etmektedir. Zamanı var kılan, geçmiş veya geçmişin bellekteki izi olan anılardır aslında. İnsanoğlunun hatırlama diye bir melekesi olmasaydı, onun için hiç şüphesiz zaman kavramı da olmayacaktı. Yaşadığı anın öncesini hatırlayan ve sonrasını öngörebilen insanoğlu, kendisini zamanın eritici çarkları arasına bırakmıştır zaten. Aksal, zamanın bu etkenliğini okuyucularına biraz daha iyi duyurabilmek için onu şiirlerinde özel isim gibi kullanmış, baş harfini çoğu zaman büyük harfle yazmıştır.

"Bir yalnızlıktan gidilir kalabalığa" diyen Sabahattin Kudret, Oktay Akbal'ın dile getirdiği gibi yalnızlığa tam olarak kavuşabileceği Anadolu'nun ıssız bir köşesinde yaşamaktansa büyük bir kentin içinde yani "kalabalık içinde yalnız kalma"yı ister. Bu yüzden o kahvehaneye yalnız kalabilmek için gider. Kahvehanede yalnız kalabildiğini ve bundan da büyük bir tat aldığını yakın arkadaşı Melih Cevdet'e anlatan Aksal, bu alışkanlığını ömrünün sonuna kadar sürdürmüştür. "Yalnızlık duygusu, şiirlerimin oldum olası vazgeçilmez teması olmuştur." diyen Sabahattin Kudret, "bir banka oturmuş, denizi dalgın dalgın seyreden yalnız biri"nin veya tek başına balık tutan bir başkasının ilgisini çektiğini, onların ne düşündüklerini merak ederek nasıl yaşadıklarını tahmin etmeye çalıştığını söyler. Sonrasında ise usuna düşen bu dizeleri kâğıda döktüğünü anlatır.

Aksal'ın şiirlerinde kişisel yaşam ve tanığı olunmayan zamanların yaşamı olmak üzere başlıca iki geçmiş zamandan söz

etmek mümkündür. Kişisel geçmişini konu alan şiirlerinde daha çok çocukluk, zaman zaman da gençlik dönemlerinin konu edildiğine tanık oluruz. Kendisi dışında yaşanmış zamanların ele alındığı şiirlerinde şair biraz da hayal gücünü kullanarak çevresinde gördüğü insanların veya mekânların anılarını yansıtmak istemiştir. Sabahattin Kudret, bu şiirlerine geçmişi asla çirkin yönleriyle taşımaz. Geçmiş, her zaman için mutluluğun hüküm sürdüğü, bir daha yaşanılması çok güç sevgileri, dostlukları, güzellikleri barındıran çağrışım unsurlarıyla şiirde görünür.

Özellikle ilk şiirlerinde kendini daha yoğun gösteren aşk ve sevgili, döneminin de belli başlı konuları arasında yer almasına rağmen Aksal'ın şiirlerinde bir yekûn oluşturmazlar. Doğrudan aşkı ele alan toplam on beş şiirinden on ikisinin ilk iki şiir kitabında yer alması bunun bir göstergesidir. Aynı durum sevgili için de geçerlidir. Bu türden şiirlerinde şıpsavdi bir âşık görüntüsü çizer. Her güzele gönlünü kaptıran bir Aksal karşımıza çıkar. Ama bu görüntü, şiirlerinin bütününe saran bir duygu değildir. Sabahattin Kudret'in aşkı, bu yönüyle plâtonik bir aşktır; kurgusal bir nitelik gösterir ve yaşantıya değil zihinsel yönelimlere bağlı gelişir.

Yukarıda ifade edilen 'ben'e yönelik izleklere dâhil olmayanların başında Anadolu gelir. Anadolu, Aksal'ın şiirlerinde uzaktan seyredilen bir tablo gibi durmaktadır. Bu tabloda Anadolu'dan çeşitli görünümeler yer almakta, Anadolu insanı ve onun yaşamından kesitler sunulmaktadır. Şairin Anadolu'ya içeriden bakamamasının en önemli nedeni kent dışı yaşamı tanımaması, şairin kendini kente ait, bir başka ifade ile İstanbul'a ait hissetmesidir. "Anadolu Yolculuğu" İstanbul'da başlayıp Ankara, Haymana ve Konya'ya kadar devam eden gezisinden notlar içerir. Askerlik görevi için yaptığı seyahatlerin önemli bir bölümü, bu türden şiirlerine kaynaklık eder. Şair Anadolu'nun panoramasını çizerken daha çok köy evlerini öne çıkarmış onların betimlemesini yapmıştır. Kentin kalabalığından, gürültüsünden uzakta yaşayan köy insanına duyulan özlem, bu yoğunlaşmayı sağlamış olmalıdır.

Garip ve Toplumcu Gerçekçi şiirlerde yoğun bir şekilde görülen sosyal konular ve izlekler, Aksal'ın birkaç şiirinde bazı sıradan insan tipleri aracılığı ile görünmekten öteye geçmez. Sosyal konuların Aksal şiirinde yok denecek kadar az işlenmesinde şairin poetik tutumu önemli rol oynar. Şiirini siyasal alandan daima uzaklaştırma arzusunda olan şair, sanatsal endişeyi her zaman yüksek bir değer olarak korumak ister. Bu kaygılardan dolayıdır ki, geleneksel şiiri yadsıyıcı bir tavır da takınmaz. Geleneğin kendisinden yararlanılabilecek bir kaynak olduğunu savunur, yeni oluşum ve kuruluşlara da kapısını kapamaz.

Şiirimizin güçlü bir geçmişe ve geleneğe sahip olmasına rağmen bunun yeterince bilinmediğini ve değerlendirilemediğini savunan Aksal, geniş ölçüde geleneğe yaslanmıştır. Vezni, kendine özgü bir biçime dönüştürmesini de bilmıştır. Halk şiirinde vezin-anlam ilişkisi önemsenirken, Aksal şiirinde hece vezni, serbest vezni disipline etmede araç olarak kullanılmış, matematiksel bir yapıya dönüştürülmüştür. Sabahattin Kudret, vezni büyük ölçüde ahenk ögesi olarak görmekte, onun müzikal işlevlerinden estetiğin en üst düzeyinde yararlanmak istemektedir.

Onun şiirini geleneğe bağlayan halkalardan biri de uyaklardır. İlk şiirinden son şiirine kadar uyağa yaklaşımı, serbest bir görünüm arz eder. Burada da şairin özgün bir tercihle hareket ettiği söylenebilir. Uyaklı şiirlerini kuşatan bu anlayış; katı kurallara bağlı kalmayan, sadece şiiri saran iç musikiyi dize sonlarında daha şiddetli duyurmak gibi uyağın temel amacına hizmet eden bir anlayıştır.

Aksal, şiirlerinde armoni öğelerinden, aliterasyon ve asonanstan da büyük ölçüde yararlanmıştır. Dize içi musiki tek bir sese yaslanmamış, birden çok sessiz ve sesli harfin müşterek çabasıyla ortaya çıkacak iç ahenge önem verilmiştir. Bununla birlikte sadece bir sesin kendini kuvvetle duyurduğu şiirler veya şiir bölümlerinin varlığı da dikkat çeker.

Yinelemeler, onun şiirlerinde çoğunlukla birkaç çeşidi ile birlikte kullanılır. Aynı bentteki yineleme çeşitleri armoni öğelerine eşlik ederek ahengi zenginleştirmede yardımcı olur. Şairin, böyle bir ikili kullanımla “derunî âhenk”i yakalama gayreti içerisinde olduğu iddia edilebilir.

Sanatçının kendi düzenlemesiyle bir araya getirilen Şiirler kitabı ile ölümünden sonra yayımlanan Batık Kent’te yer alan toplam 789 şiirde, çok çeşitli nazım birimleri kullanılmıştır. Bu şiirlerde tek bir dizeden oluşan şiirlerle karşılaşıldığı gibi, on dizeyi aşan nazım birimlerine de rastlanır. Aksal’ın şiirlerinde, geleneksel nazım birimlerinden olan beyit ve dörtlük en çok tercih edilenlerin başında yer alır.

Sabahattin Kudret, modern Türk şiirinin sadece kendi geçmişinden değil, aynı zamanda Batı şiirinin imkânlarından da beslenmesini ister. Genç şairlere, vezin ve kafiye ile şiire başlamalarını önermekle yetinmez, onlara Batı şiirinin özellikle nazım şekillerinden yararlanmalarını salık verir. Kendisi de halk ve divan şiirimize özgü nazım şekilleri ile Batı yazınlarından alınan nazım şekillerini bazen aynı bazen değiştirmek suretiyle şiirine taşımıştır. Bu uygulamaları ile geleneği yeni formlar içinde sürdürme düşüncesindedir.

Geleneğe olan bağlılığı, onun Cumhuriyet Dönemi Türk şiirinde yoğunluk kazanan yeni açılımlara olan ilgisini azaltmamıştır. Özellikle, serbest nazım ve düzyazı şiir türünde de önemli sayılacak oranda ürünler vermiştir. Bilinenin aksine nazım birimi, vezin ve kafiye gibi birtakım kayıtlardan arındırılmış tamamen serbest nazma fazla ilgi göstermemiştir. O, serbest nazım diye nitelendirilen vezinsiz ve kafiyesiz şiirlerinde de asonans, aliterasyon ve yineleme grupları gibi değişik şiir unsurlarına yer vermiş, serbest şiirlerinde de kendine özgü yapılar yaratmıştır.

Aksal’ın bütün şiirlerinde yalın bir dilin yeğlendiği görülür. Ancak Türk Dil Kurumu üyeliği dönemlerine rastlayan 1950’li yıllar ve sonrasında yeni türetilmiş kelimelere sıklıkla rastlanır. Aksal, duygu değeri ve çağrışım alanı geniş olan sözcükleri özenle seçmiş, bunlara işlerlik kazandırmak istemiştir. Denemelerinde oldukça fazla olan “türetilmiş sözcük” oranı, şiirlerinde daha azdır. Anlam alanını genişletmek, çağrışım gücünü yükseltmek ve ona bir duygu değeri katmak için bir nevi teklifler şeklinde sunulan türetilmiş sözcükler, onun bu konuda çok da ısrarcı olmadığı kanaatini doğurmaktadır. Sabahattin Kudret, konuşma dili imkânlarından da yararlanan şairlerin başında gelir. Konuşma dili için, onun şiir dilinin beslendiği ana damarlardan biridir.

Aksal, 54 yıl süren sanat hayatı boyunca, çok fazla olmamak kaydıyla şiir anlayışında kimi değişiklik ve arayışlar içinde olmuştur. İlk şiirlerini, döneminin sanatsal etkisi ile Garip şiiri çizgisinde yayımlayan Aksal, bu çizgiyi bir müddet devam ettirir. Oktay Rifat ve Melih Cevdet’in Garip poetikasıyla uzaklaşmaya başladığı yıllarda, Aksal şiirinde de değişim kendini göstermeye başlar. 1960’tan sonraki şiirleri ile İkinci Yeni şiirine çok daha yakın olan Aksal, özellikle şiirde anlam kapallılığı noktasında, bu şiir hareketi ile özdeş görülebilir.

Sabahattin Kudret, sanat hayatına şiirle başlamış olmakla birlikte ilk ödülünü öyküleri ile almıştır. Gazoz Ağacı adlı öykü kitabı, 1955 Sait Faik Öykü Ödülüne layık görülür. Öykülerinin en belirgin niteliği giriş, gelişme ve sonuç şeklinde ilerleyen klasik olay kurgusundan yoksun olmasıdır. Onun öykülerinde öncelenen, kahramanların kronolojik dizilişe uygun maceraları değil; kahramanların iç dünyalarındaki devinimleridir.

Öykülerde çoğunlukla bir kişinin yaşamına odaklanılır. O kişinin hayat içindeki duruşu ifadelendirilir. Öykülerin merkezinde yer alan bu kişi de yadsınamayacak biçimde “küçük insan” sınıfından seçilmiştir. Küçük bir dünyanın temsilcisi olan bu “küçük insan” yaşamı ile olduğu gibi umutlarını, aşklarını, mutluluklarını, üzüntülerini kuşatan iç dünyası ile de küçüktür. Dünü, bir şekilde yaşanmış ve tükenmiş kabul eden, yarını için kaygıları olmayan, ‘an’ı

önemseyen bir karaktere sahiptir.

Öykü kahramanlarından bu “küçük insan”lar toplumcu gerçekçilerde görülen sosyal yapının alt tabakasında yer almazlar. Bu insanlar, işsiz veya patronları tarafından sömürülen işçi sınıfına da ait değillerdir. Genellikle, yaşama bir şekilde tutunmuş tıpkı Sabahattin Kudret gibi memur veya orta tabaka insanıdırlar. Yazar, sanki onları yaşadığı ve tanıdığı olduğu, kendi sosyal çevresinden seçmiş gibidir.

Aksal’ın öyküleri ile şiirleri arasında ilk okunuşta sezilemeyen bir yakınlık vardır. Birbirini izleyen, âdeta bütünleyen bu durum, sadece öyküleri ve şiirleri arasında geçerli değildir. Bu ilişkiyi şiir ve oyunları arasında da bulmak mümkündür. Aksal, öncelikle şiirlerinde belirli bir özü oluşturmuş ve bu özleri öykülerinde ve oyunlarında geliştirmiş gibidir. Denilebilir ki Aksal’ın öyküleri şiirlerini açığa çıkaran, genişleten, onlara hareket kazandıran bir özelliğe sahiptir.

Sabahattin Kudret, bir İstanbul sevdalısı ve İstanbul sanatçısıdır. Onun eserlerinin dekorunu İstanbul oluşturur. Öykülerindeki bu dekor, çoğu zaman açıkça ifade edilir. Belirtilmediği durumlarda ise betimlemelerden mekânın İstanbul olduğu okuyucuya hissettirilir. Bununla birlikte öykülerde, açık mekânlardan daha ziyade iç mekânlar dikkat çekmekte ve bu iç mekânlara karakterlerin psikolojik dünyalarını yorumlamada önemli görevler yüklenmektedir.

Sabahattin Kudret Aksal’ın öykü dili oldukça temiz ve durudur. İlk çalışmalarında arkaik bazı sözcüklere rastlansa da özellikle 1950’den sonra yazdığı öykülerinde öz Türkçe sözcüklere yer verildiğine tanıklık edilir. Öz Türkçe sözcüklere bir işlerlik kazandırma amacı taşıyan bu uygulama, yazarın zaman içerisinde değişen beğeni ve değer yargılarının yansıması olarak da kabul edilmelidir.

Sabahattin Kudret Aksal, daha çok şair kimliği ile belleklerde yer almışsa da oyunları ile de yetkinliğini göstermiş bir sanatçıdır. İlk oyunu, Evin Üstündeki Bulut’un yayımlandığı 1948 yılından son oyunu Önemli Adam’ın yayımlandığı 1983’e kadar, toplam on oyun kaleme almıştır. Oyunlarını iki dönemde incelemek mümkündür. Kahvede Şenlik Var (1966) adlı oyununa kadar olan ilk dört oyun ilk dönem, diğer beş oyun ise ikinci dönem eserleri arasındadır.

İlk dönem tiyatro eserlerinin dekorunu “ev”, karakter kadrosunu ise aile üyeleri oluşturur. Anne, baba, çocuklar veya diğer aile fertleri arasındaki, özellikle kadın erkek çatışması ve uyumsuzlukları simgesel bir dille anlatılır. İlk oyunları şaşırtıcı olduğu kadar, mizahî ve ussal öğeler de taşır. Şiirsel dilin hâkim olduğu ilk oyunlarda Aksal’ın felsefî tecrübelerinin ve sanatçı kimliğinin yansılarını bulmak mümkündür. Dram ile gülmecenin, gerçekle düşsel olanın veya fantezinin girift hal alması, oyunlara olan ilgiyi artırır.

İkinci dönem oyunlarında karakterden tiplere geçiş yapıldığı görülür. Her ne kadar merkezde kadın ve erkek var ise de artık evrenselliğe doğru bir yönelme vardır. Yazar, çatışmayı aile kurumunun dışında arar olmuştur. Artık, aile bireylerinin kendi aralarındaki çatışma değil; bireyin dış dünya ile uyumsuzluğu ele alınmaktadır. İkinci dönem oyunlarında şiirsel dilin yoğunluğu artar ve buna bağlı olarak usdışı anlatım, dile hâkim olur.

Sabahattin Kudret Aksal, aynı zamanda yazın dünyamızın önemli deneme ve eleştiri yazarlarından biridir. Deneme türünde yayımladığı Geçmişle Gelecek isimli tek kitabının ilk baskısı 1978’de, son baskısı ise 2018 yılında kitaplarında yer almamış yazıların ilavesiyle Denemeler, Konuşmalar-Geçmişle Gelecek ve Başka Yazılar ile Yazılar, Yanıtlar adıyla iki kitap halinde eleştirel basım olarak yayımlanmıştır.

Açıklama, tartışma ve soru - cevap yöntemleri kullanılarak zenginleştirilen denemeleri oldukça sade, akıcı bir dille yazılmıştır. Anılarına dayanan yazılarında ise yazar, tahkiye üslubunu kullanmış ve bazen de “Sözü asıl şuraya

vardırmak istiyorum”, “Söz döndü dolaştı, gene oraya geldi” gibi konuşma diline ait ifadelere yer vermiştir. Eleştiri, tespit ve değerlendirmelerini pekiştirmek için Picasso, Paul Valéry, Yahya Kemal, Ahmet Muhip Dıranas gibi yazar ve şairlerden alıntı yaparak tanık gösterme, denemelerinde çokça tercih edilen düşünceyi geliştirme yollarından biri olmuştur.

Aksal, yazınımız üzerine düşünen ve pek çok konuda değerlendirmeler yapan üretken bir sanatçıdır. Yorum ve değerlendirmelerini sanat, yazın ve dil üzerine yoğunlaştıran yazar, özgün yaklaşımlarıyla bu alanlara önemli katkılar sunmuştur. Bunların başında denemelerinde geçmişe ve geleneğe yönelmesi gelmektedir. Gelenekten yararlanmayı zorunlu olarak gören Aksal, geçmişle ilgisi olmayan sanatçıyı belleğini yitirmiş biri olarak kabul etmektedir. Yazar, geleneğe verdiği değeri kendi toplumumuzla sınırlı tutmamış, Türk klasiklerinin yanında Batı klasiklerine ve Batı sanatına da yönelmek gerektiğini savunmuştur.

Sabahattin Kudret Aksal’ın divan, Tanzimat ve Servet-i Fünun edebiyatı ile İkinci Yeni üzerine değerlendirmeleri oldukça tutarlı, etkileyici ve ufuk açıcıdır. Eleştiri yelpazesi geniş olan yazar, bunun yanında tiyatro üzerine de değerlendirmelerde bulunmuş ve tiyatronun gelenekle bağının güçlü olması gerektiğini belirtmiştir.

Aksal’ın denemelerinde üzerinde durduğu konulardan biri de dildir. Dilin yenileşmesinin gerektiğini savunan yazar, yabancı dillerden dilimize geçmiş sözcükleri Türkçe sözcüklerle değiştirmeyi yeterli görmez. Aynı zamanda yabancı sözcük köklerinden Türkçe kurallara göre türetilmiş sözcükleri de yenileriyle değiştirmek gerektiğini savunur. Dildeki yenileşmenin sadece sözcüklerle sınırlı kalmasının yetersiz olacağını savunan Aksal, aynı zamanda yeni bir sözdizimine ulaşmayı da amaçlar. Yazar, bu değişim yolculuğunda en büyük katkının şairler ve denemeciler başta olmak üzere sanatçılara düştüğü görüşündedir.

Eserleri

Şiirleri

Şarkılı Kahve, ABC Kitabevi, İstanbul 1944. Gün Işığı, Varlık Yayınları, İstanbul 1953. Duru Gök, Varlık Yayınları, İstanbul 1958. Elinle, Yeditepe Yayınları, İstanbul 1962. Eşik, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970. Çizgi, Cem Yayınevi, İstanbul 1976. Bir Maviyi Bulmak (Toplu basım içinde), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Birinci Basım, İstanbul 1979. Sürek (Toplu basım içinde), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Birinci Basım, İstanbul 1979. Şiirler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1979. Zamanlar, Karacan Yayınları, İstanbul 1982. Bir Zaman Düşü, Cem Yayınevi, İstanbul 1984. Şiirler, Cem Yayınevi, İstanbul 1988. Buluşma, Cem Yayınevi, İstanbul 1990. Batık Kent, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1993. Şiirler, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995. Şiirler, İkinci Baskı, (Eleştirel Basım, Hazırlayan: Arif Yılmaz), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008. Ne Tuhaf (Seçme Şiirler), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014.

Öyküleri

Gazoz Ağacı, Varlık Yayınları, İstanbul 1954. Yaralı Hayvan, Varlık Yayınları, İstanbul 1956. Gazoz Ağacı ve Diğer Öyküler, (Eleştirel Basım, Hazırlayan: Arif Yılmaz), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005. Saatler, (Seçme Öyküler), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018.

Oyunları

Evin Üstündeki Bulut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1994. (Eser 1948 yılında sahnelenmiş, fakat daha önce basılmamıştır.) Şakacı, Varlık Yayınları, İstanbul 1952. Bir Odada Üç Ayna, Yenilik Yayınları, İstanbul 1956. Tersine

Döner Şemsiye, Varlık Yayınları, İstanbul 1958. Kahvede Şenlik Var, Varlık Yayınları, İstanbul 1966. Kral Üşümesi, Varlık Yayınları, İstanbul 1970. Bay Hiç, (Sonsuzluk Kitabevi ile birlikte) Devlet Tiyatrosu Yayınları, İstanbul 1981. Sonsuzluk Kitabevi, (Bay Hiç ile birlikte) Devlet Tiyatrosu Yayınları, İstanbul 1981. Önemli Adam, Devlet Tiyatrosu Yayınları, İstanbul 1983. Konakta Oyun, (Toplu Oyunlar) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1998.

Denemeleri

Geçmişle Gelecek, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1978. Denemeler, Konuşmalar, Geçmişle Gelecek ve Başka Yazılar, (Eleştirel Basım, Hazırlayan: Arif Yılmaz), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018. Yazılar, Yanıtlar, (Eleştirel Basım, Hazırlayan: Arif Yılmaz), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018.

Çevirileri

Ağızda Bir Sevi, De Yayınları, İstanbul 1964. Çeviri Şiirler, Cem Yayınevi, İstanbul 1991.

Arif YILMAZ

KAYNAKÇA

AKBAL, Oktay, “Şair Dostlarım: Sabahattin Kudret Aksal”, Varlık, S 381, 1 Nisan 1951.

ALANGU, Tahir, “Sabahattin Kudret Aksal”, Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman (1930-1940), C.2, İstanbul Matbaası-Asaf Ertekin Yayınları, İstanbul 1965, s.419-426.

BAYDAR, Mustafa, “Sabahattin Kudret Aksal Anlatıyor”, Varlık, S 420, Temmuz 1955.

ÇAMURDAN, Esen, Hıçkırma ile Haykırma Arası Yaşayan İnsanların Tiyatrosu, Sabahattin Kudret Aksal Oyunlarını Bir Okuma Denemesi, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2001.

ÇOTUKSÖKEN, Yusuf, “Sabahattin Kudret Aksal”, Cumhuriyet Kitap, S 168, 13 Mayıs 1993.

ENGİNÜN, İnci, “Sabahattin Kudret Aksal’ın Hikayeleri”, Türk Dili, S. 575, Kasım 1999.

ENGİNÜN, İnci, “Sabahattin Kudret Aksal’ın Tiyatro Eserleri”, Türk Kültürü Araştırmaları, S XXXII/1-2, 1994, s. 125-142;

İZCİ, Adil, Sabahattin Kudret Aksal’a Armağan, Ve Yayınevi, İstanbul 2020.

KESER, Gülfidan, Sabahattin Kudret Aksal’ın Tiyatroları ve Tiyatroculuğu, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2007.

LEKESİZ, Ömer, Türk Edebiyatında Öykü, C 2, İstanbul 1998, s. 481-499.

MİSKİOĞLU, Ahmet, “Sabahattin Kudret Aksal”, Türk Dili Dergisi, S 34, Ocak 1993.

NECATİGİL, Behçet, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016.

ÖZATA DİRLİKİYAPAN, Jale, “İnsana Tutulan Dönüştürücü Bir Ayna: Sabahattin Kudret Aksal Tiyatrosu”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C 8, S 36, İstanbul 2015, s.171-178.

ÖZLÜK, Nuran ve DOĞRAMACIOĞLU, Hüseyin, “Milletin Dinî ve Millî Değerlerine Hassasiyet Gösteren Bir Özel Okul: İstanbul Şark İdadisi”, 4. Uluslararası Avrupa Disiplinlerarası Araştırmalar Kongresi 8-9 Ağustos 2021. Varşova (Polonya), s. 19-43.

SEYDA, Mehmet, Çocukluk Yılları: Yazarlarımızın Çocukluk Yılları, Türk Dil Kurumu, Ankara 1980.

UYGUNER, Muzaffer, "Sabahattin Kudret Aksal'ın Öykücülüğü", Varlık, S. 1088, Mayıs 1998.

UYGUNER, Muzaffer, Sabahattin Kudret Aksal, Yaşamı, Yapıtlarından Seçmeler, Bilgi Yayınevi, Ankara 2000.

VARLIK, "Sabahattin Kudret'le Bir Konuşma", Varlık, S 375, Ekim 1951.

YILMAZ, Arif, "Sabahattin Kudret Aksal'ın Hikâyeleri", Türk Dili, C XC, S 645, Ankara Eylül 2005, s.254-263.

YILMAZ, Arif, "Sabahattin Kudret Aksal'ın Şiirlerinde 'Kaçış' Teması", Türk Dili, C XCI, S 653 Mayıs 2006, s.421-432.

YILMAZ, Arif, "Sunuş", Sabahattin Kudret Aksal, Bütün Öyküleri içinde, (Eleştirel Basım, Hazırlayan: Arif Yılmaz), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.

YILMAZ, Arif, "Sunuş", Sabahattin Kudret Aksal, Denemeler, Konuşmalar, Geçmişle Gelecek ve Başka Yazılar içinde, (Eleştirel Basım, Hazırlayan: Arif Yılmaz), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018.

YILMAZ, Arif, "Sunuş", Sabahattin Kudret Aksal, Yazılar, Yanıtlar içinde, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018.

YILMAZ, Arif, Sabahattin Kudret Aksal, Hayatı, Sanatı ve Şiirleri Üzerinde Bir Araştırma, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2010.

YURDABAKAN, Abdullah ve diğerleri, Tarihî 100 Lise, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2017.

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sabahattin-kudret-aksal-1920-1993/?pdf=5694> adresinden erişilmiştir